

tádžické dialekty

severní skupina – dialekty Ferghány

Chudžand

FERĜHÁNSKÁ DOLINA

Úróteppa

Pandžakent

Mastčóh

Qarótegín

Hisór

Vachijó

Baldžuvón

Darvóz

Vandž & Jazghulóm

Murghób

Qubódijón

Qirghónteppa

Kúlób

Rúšón & Bartang

Šughnón

Iškóšim

dialekty Ferghány

- severní typ vokalismus
 - reliktové \bar{i} ; reliktové \bar{u}
 - difthongoidy za madžhúlové vokály: Kónibódóm $i\bar{e}$, $u\bar{u}$ [${}^i\epsilon$, ${}^u\epsilon$], Isfara $u\bar{u}$ [${}^u\epsilon$]; v západoferghánských a hornočirických dialektech madžhúlové \bar{u} > \bar{u} (\bar{o} > \bar{u} v okolí labiálních konsonantů: $b\bar{u}v\bar{o}$, $h\bar{u}b\bar{o}zi$ < $o\bar{b}\bar{o}z\bar{u}$)
 - v severoferghánských a některých jihoferghánských dialektech \bar{u} > \bar{i} ; v Réštónu navíc a > \bar{a} [æ], i > \bar{i} [ɪ]
 - přechod tautosylabického \bar{u} , \bar{i} { h , h , z , ʕ }. > \bar{u} , e
 - chybí posun $\bar{o}N$ > \bar{u} (ojediněle v západoferghánských nářečích)
 - stahování a asimilace: $\bar{u}ba\bar{c}\bar{o}h\bar{o}$; $p\bar{o}-yam$ > $p\bar{o}-m$; $x\bar{o}na-a\bar{s}$ > $x\bar{o}na-\bar{s}$ ~ $x\bar{o}n\bar{e}-\bar{s}$; $k\bar{u}h-h\bar{o}-ya\bar{s}$ > $k\bar{u}h\bar{o}-\bar{s}$; $r\bar{u}(y)-am$ > $r\bar{u}-m$
 - stahování ezáfetu: $dug\bar{o}na-yi\ man$ > $dug\bar{o}n-\bar{i}\ man$, $hav\bar{l}\bar{i}-yi\ m\bar{o}$ > $hav\bar{l}-\bar{i}\ m\bar{o}$
- konsonantismus: spisovný jazyk × z pouze v ojedinělých nářečích; chybí ʕ , h ;
 - posun $-b-$ > v intervokalické posici především v západoferghánské skupině; v okolí \bar{o} , u , \bar{u} , \bar{u} v řadě dialektů (β°)

dialekty Ferghány

- západoferghánské dialekty (Chudžand, Kónibódóm, Isfara)
- východoferghánské dialekty (Ašt, Čúst, Kósónsój)
- severoferghánské dialekty (Šajdón, Pónghóz, Chištchóna, Bóbó-ji–Darchón)
- jihoferghánské dialekty
 - dialekty Sůchu a Vórúchu
 - dialekty Réštónu
- dialekty Istaravšanu (dialekty Ůróteppa/Istaravšan, Ghónčí, Šahristón)
- dialekty horního Čiriqu (Burč-Mulló, Nanaj, Úzún, Piskóm, Bóghistón)

dialekty Chudžandu, Kónibódómu a Isfary

► předložky

► *a(z), tō; bē, ba*

► záložky

► *=a ~ =ya, -anda/-V-nda/-n-da, -ba/-va, -kati (-qati), -bōyin*

► zájmena

► man		mō, mōhō, muhō(n)	-am	-amō(n), -ōmō(n)
tu	šumō	šumōn, šumuhō(n)	-at	-atōn, -ōtōn
vay	vayō	vayhō, vayōn	-aš	-ašōn, -ōšōn
in	inō	ōnhō	-aš	-ašōn, -ōšōn

dialekty Chudžandu, Kónibódómu a Isfary

► slovesa	I.:	II.:	spona:			
► -am	-im	-iyam	-im	(hay)am	(hay)im	
-i	-it, -itōn	-i	-it(ōn)	(hay)i	(hay)it	
-at	-an	-as	-iyan	(h)ay; <i>nē(st)</i>	(hay)an	
►	vokální harmonie prefixu <i>mē-</i> : <i>mūxūram, mišinam, mēdōnam...</i>					
►	<i>хонда истодаам, хонда истодаў... / дуда истодаам, дуда истодаў... / рафта истодаам...</i>					
►	xōndōsiyam	xōndōsim	dīdisōdiyam	dīdisōdim	<i>raftōsiyam</i>	<i>raftōsim</i>
	xōndōsi	xōndōsit(ōn)	dīdisōdi	dīdisōdit(ōn)	<i>raftōsi</i>	<i>raftōsit(ōn)</i>
	xōnsōs	xōndōsiyan	dīdisōs	dīdisōdiyan	<i>raftōs</i>	<i>raftōsiyan</i>
►	Isfara: <i>xōnsōsiyam, xōnsōsi, xōnsōs...; dīdisōsiyam, dīdisōsi, dīdisōs...</i>					
►	<i>хонда будам, хонда будў... хонда будаам, хонда будаў...</i>			<i>хонда бошам, хонда бошў... (tak i Isfara)</i>		
►	xōndudam	xōndudim	xōndudiyam	xōndudim	xōndōšam	xōndōšim
	xōndudi	xōndudit(ōn)	xōndudi	xōndudit(ōn)	xōndōši	xōndōšit(ōn)
	xōndut	xōndudan	xōndudas	xōndudiyam	xōndōšat	xōndōšin

dialekty Istaravšanu

► předložky

► *a(z), tō; bē, ba*

► záložky

► *=a ~ =ya, -ba, -kati, -bōrin/-bōyin*

► zájmena

► man		mō, mōhō, muhōn	-am	-amō(n), -ōmō
tu	šumō	šumō, šumuhōn	-at	-atōn, -ōtōn
vay		vayō	-aš	-ašōn, -ōšōn
in	inō		-aš	-ašōn, -ōšōn
ūn			-aš	-ašōn, -ōšōn

dialekty Istaravšanu

- slovesa

I.:		II.:		spona:	
► -am	-im	-iyam	-im	hastiyam; <i>nēstiyam</i>	–
-i	-it, -itōn	-i	-it(ōn)	–	–
-at, -ad	-an	-as(t)	-iyan	hay, ay, hastas; <i>nē(st)</i>	hastiyam; <i>nēstiyam</i>

- vokální harmonie prefixu *mē-*: *mūxūram, mišīnam, mēdōnam...*

- *хонда устодаам, хонда устодаї... / хонда устода будам, хонда устода будї... / хондагистам...*

► xōndōs(t)iyam	xōndōs(t)im	xōndōs(a b)udam	xōndōs(a b)udim	xōndagiyam	xōndagim
xōndōs(t)i	xōndōs(t)it(ōn)	xōndōs(a b)udi	xōndōs(a b)udit(ōn)	xōndagiyi	xōndagit(ōn)
xōndōs(tas)	xōndōs(t)iyan	xōndōs(a b)ut/ud	xōndōs(a b)udan	xōndagis(t)	xōndagiyan

- *хонда будам, хонда будї...* *хонда будаам, хонда будаї...* *хонда бошам, хонда бошї...*

► xōnd(a b)udam	xōnd(a b)udim	xōnd(a b)udiyam	xōnd(a b)udim	xōnd(a b)ōšam	xōnd(a b)ōšim
xōnd(a b)udi	xōnd(a b)udit(ōn)	xōnd(a b)udi	xōnd(a b)udit(ōn)	xōnd(a b)ōši	xōnd(a b)ōšit(ōn)
xōnd(a b)ut	xōnd(a b)udan	xōnd(a b)udas	xōnd(a b)udiyam	xōnd(a b)ōšat	xōnd(a b)ōšin

východoferghánské a severoferghánské dialekty

► předložky

► *a(z), ba, tō, bē*

► záložky

► *=a ~ =ya, -anda/-V-nda/-n-da, -ba, -kati, -barin/-bōyin* (^{KČ}-učun, ^{KČ}-dak, ^{KČ}-kin, ^{KČ}-mōndōq; ^Č-dan, ^Č-qadar, ^Č-tašqari, ^Č-gača)

► zájmena

► ma(n)	mō mōhō muhō/mōhō	-am	-amōn (^Č -amō) (^K /-ōmōn)	man	mō
tu	šumō šumōhō šumuhō/šumōhō	-at	-atōn (^K /-ōtōn)	tū	šümō
vay	vayō (^K vay(h)ō)	-aš	-ašōn (^K /-ōšōn)	vay	vayō
in	inō (^K in(h)ō)	-aš	-ašōn (^K /-ōšōn)	in	inō
ōn/ūn	ūnō (^K ūn(h)ō)	-aš	-ašōn (^K /-ōšōn)	ōn/ūn	ūnō
	^A išōn	-aš	-ašōn		

východoferghánské a severoferghánské dialekty

► slovesa	I.:	II.:	spóna:
► -am	-im (-ēm) Aš-ēm	-am -im Aš-ēm	šháyam; AKČam
-i	-it(ōn) (-ēt(ōn)) Aš-ēd, -ēt(ōn)	-i -it(ōn) Aš-ēd, -ēt(ōn)	šháyim; AKēm; Čim
-at (Ch-a), -ad-än		-as(t) -an	šháyit; AKČi
			šháyit; AKēt, ēd; Čit
			šhay, as; AKČas; nē
			šhán; AKČan
► vokální harmonie prefixu <i>mē-</i> : <i>muxuram, muxōnam, migiram/mēgiram, mēnavisam/minavisam...</i>			
► <i>хонда устодаам, хонда устодаӱ...</i>			
► ChŠA_xōnsōkam; AČ_xōnsakam; K_xōnsēkam	Ch_xōnsōkim; ChŠA_xōnsōkēm; A_xōnsakēm; K_xōnsēkam; Č_xōnsakim		
ChŠA_xōnsōki; AČ_xōnsaki; K_xōnsēki	Ch_xōnsōkit(ōn); ChŠA_xōnsōkēt(ōn); A_xōnsakēt(ōn); K_xōnsēkit(ōn); Č_xōnsakit(ōn)		
ChŠA_xōnsōs; AČ_xōnsas; K_xōndōs	ChŠA_xōnsōkan; AČ_xōnsakan; K_xōnsēkan		
►		<i>хонда будам, хонда будӱ...</i>	
► xōndakám	ChKČ_xōnd\akím, ChŠAK-akém	Ch_xōnd\üddam; Š-üdam; AKČ-udam	Ch_xōnd\üddim, Ch-üddem; Š-üdüm;
xōndakí	ChKČ_xōnd\akit(ōn), ChŠAK-akēt(ōn)	Ch_xōnd\üddi; Š-üdi; AKČ-udi	AK-üdüm, Č-udim
xōndís	xōndakán	ChŠ_xōndüt; AKČ_xōndut	Ch_xōnd\üddit(ōn), Ch-üddēt(ōn);
			Š-üdüm; AK-üdüm, Č-udit(ōn)
			Ch_xōnd\üddan; Š-üdan; AKČ-udan

dialekty Réštónu a Sũchu

► předložky

► *ä(z), bä, tō, bē*

a(z), ba, tō, bē

► záložky

► *=ä ~ =yä, -ändä/-V-ndä/-n-dä, -bä/-vā, -qäti, -bōyin*

=a ~ =ya, -ba, -qati, -bōyin

► zájmena

► män	mō	-äm	-ämō(n), -ōmō
tü	šümō, šümhōn	-ät	-ätōn, -ōtōn
väy	väy(h)ō	-äš	-äšōn, -ōšōn
īn	īn(h)ō	-äš	-äšōn, -ōšōn
ōn		-äš	-äšōn, -ōšōn

man	mō
tü	šümō
vay	vayō
īn	īn(h)ō
ōn	ōnhō

dialekty Réštónu

► slovesa	I.:	II.:	spona:		
► -äm	-im/-ēm	-iyäm	-äm	-im/-ēm	
-i	-it(ōn)/-ēt(ōn)	-i	-i	-it/-ēt	
-ät	-än	-(ä)s	(h)äy; nē(st)	-än	
►	<i>хонда истодаам, хонда истодаӱ... / хонда истода будам, хонда истода будӱ... / хондагистам...</i>				
► xōnsōdiyäm	xōnsōdīm	xōnsōd(ä b)üdäm	xōnsōd(ä b)üdīm	xōndägīyam	xōndägīm
xōnsōdī	xōnsōdīt(ōn)	xōnsōd(ä b)üdi	xōnsōd(ä b)üdīt(ōn)	xōndägīyī	xōndägīt(ōn)
xōnsōs	xōnsōdiyän	xōnsōd(ä b)üt	xōnsōd(ä b)üdän	xōndagīs(t)	xōndägīyän
►	<i>хонда будам, хонда будӱ...</i>		<i>хонда будаам, хонда будаӱ...</i>		<i>хонда бошам, хонда бошӱ...</i>
► xōndüdam	xōndüdīm/xōndüdēm	xōnd(ä b)üdiyäm	xōnd(ab)üdīm	xōndōšäm	xōndōšīm/xōndōšēm
xōndüdi	xōndüdīt(ōn)/xōndüdēt(ōn)	xōnd(ä b)üdi	xōnd(ab)üdīt(ōn)	xōndōši	xōndōšīt(ōn)/xōndōšēt(ōn)
xōndüt	xōndüdan	xōnd(ä b)üdäs	xōnd(ab)üdiyän	xōndōšät	xōndōšän

dialekty Sũchu

- slovesa
	I.:	II.:	spona:		
► -am	-ēm	-īyam	-ēm	hayam	hayēm
-ī	-éd -ēt; -ēt(ōn)	-ī	-ēt(ōn)	hayī	hayēd, hayēt
-at	-an	-as	-īyan	(h)ay; <i>nē(st)</i>	hayan
- *ꝥꝥꝥꝥ ꝥꝥꝥꝥꝥꝥ, ꝥꝥꝥꝥ ꝥꝥꝥꝥꝥꝥ...*
- *gũfsīyam, gũfsēyam, gũfsōdīyam* *gũfsōsēm, gũfsōdēm*
gũfsōsī, gũfsōdī *gũfsōsēt(ōn), gũfsōdēt*
gũfsōs, gũfsōs *gũfsīyan, gũfsēyan, gũfsōdīyan*

text 2a – Réštón

1. қйшлóқи мо дәрини дәх–понздәх сол-әндә әнчә овод шүт;
2. есәм-әндә солхóйи чәнг, бәд әз чәнг қйшлóқи мо-ндә пинчо–шәст кәлхос бүүд;
3. ҳозир дәх–дӯздәх кәлхос ҳәй;
4. бисйорги кәлхосхóйи йәк кәрән, кәлхосхóйи кәлон шүдән;
5. рәйонәмон-дә корхонәхóйи нәв сохта шүд;
6. йәк вәхтхó әз мәркәзи рәйон оби әртизән бӯровәрдәни шүдән;
7. лекин дӯр вәхт миҳнәт сәрф шүд-ӯ об нә-бӯровәрд;
8. әз мәркәзи рәйонәмо пәнч–шәш кйлометр боло-ндә коргәрхóйи тәшкйлóти нефт омә, нефт кофтәнд;

text 2a – Réštón

9. äncä нефт йофт шүд;
10. äз äвäl хәм хәмйн хел мегүйән, ҳозир хәм қишлоқи мо чүдо хәм серфайз, овот, ҳәр сол ҳосили бисйор метийät, сермевä, пүрмевä, сälқин, шифобäхш;
11. йäk вäхтҳо ҳätто шоирҳо хүди хәмйн қишлоқä мäхтäмиш кәрä бүдийән;
12. қишлоқи мо-ндä пәнч-шäш мäктäби мийонä ҳай;
13. йäk мäктäби мийонä мәркәзи район-әндä, дүйүмäш қишлоқи Зодийон-әндä, сейүмäш Охир-әндä;
14. худди хәмйн-бойин районäмо сонинчи солҳо-ндä äнчä кäдрҳои нäv тәрбийä кäрд;
15. бачконҳоёе йо ки тäläбäҳои ки дәр қишлоқи мо хондән, вайҳо ҳозир дәр йнститүтҳо, унйверситетҳо хонсодийән;

text 2a – Réštón

16. мәнә хүдәм мәктәби мийонәй мәркәзи районангийә бүт кәрдам йак ҳазор-ӯ нӯҳ сәд-ӯ чил-ӯ ҳәштӯм сол;
17. сони Фәрғонә-бә рафтәм;
18. Фәрғонә-ндә йнйстйтүти педәгоги ҳәй, чорсолә;
19. ҳәмүнчә-ндә чор сол хондәм;
20. бәд әз вәй мәнә Мәсков йно кәрә омәдәм;
21. мән медонәм, әнчә чӯрәҳой мән Фәрғонә-ндә, Тошкент-әндә, Мәсквә-ндә, Ленинград-әндә мехонәнд;
22. ҳәмйнчә-ндә пәртшкол-әндә хонсодәги ҳәмқйшлоқомо ҳәм ҳәй.

dialekty horního Čiriqu

► předložky

► *a(z), tō; bē, ba*

► záložky

► *=a ~ =ya, -anda/-V-nda/-n-da, -ba/-va, -kati (-qati), -bōyin*

► zájmena

► man	mō	mō, muhō	-am	-ōmō
tu	šumō, š ⁱ mō	šumō, šum(u)hō, šumōn	-at	-atōn, -ōtōn
vay		vayhō	-aš	-ašōn, -ōšōn
i(n)			-aš	-ašōn, -ōšōn
u(n)			-aš	-ašōn, -ōšōn

dialekty horního Čiriqu

- ▶ slovesa I.: II:

▶ -am	-im	-iyam	-im
-i	-it, -itōn	-i	-it(ōn)
-at	-an	-as	-iyan
- ▶ vokální harmonie prefixu *mē-*: *murpursam, mišnam, namxōnam...*
- ▶ *хонда истодаам, хонда истодай... / хонда будам, хонда буди... / хонда бошам, хонда боши...*
- ▶

xōndōsiyam	xōndōsim	xōndudam	xōndudim	xōndōšam	xōndōšim
xōndōsi	xōndōsit(ōn)	xōndudi	xōndudit(ōn)	xōndōši	xōndōšit(ōn)
xōn(di)sas	xōndōsiyan	xōndud	xōndudiyan	xōndōšat	xōndōšan

text 2b – Burč-Mulló

1. Бӯвоҳомо Чусанда штаги вахташонанда шогит шуда кор мекадйан.
2. Йакта кавша йакунум танга мудӯхт^ийан.
3. Сон^и ҳамчанда а ин ҳафта ин ҳафта ҳама устоҳойу ҳалпаҳо йу шогирто йиғилиш кәда саврайни м^икадйан.
4. Ҳамиҷанда йиғилиш кадги вахтаанда ҳаму каттаҳо гав зат, ки Бирч-Мулло гуфтаги ҷонда йаг дона кавш ҳаш танга, – гуфтан.
5. Ҳамна бӯвом шунавда г^ирон йаг рӯз–ду рӯз ҳамчанда камч^илигшона тӯғри кәда Бирч-Муллова ҷун каштаги саҳар хеста.
6. Дарҳаққат, Бирч-Муллова б^ийон, ҳам^и гапҳо рос будас.
7. Вайо ҳаму вахтаанда бисти пансола будги.

text 2b – Burč-Mulló

8. Сон^и ҳамчанда бӯвомова зан г^ирон додан, ҳамчанда вайо бала-чақа кәда истқомат кәда монд^иян.
9. Сон^иким ҳам бӯвомо ҳаштоду панҷанда вафот кәдан.
10. Ҳозиранги вахтанда муҳо йакам шаспа омдим.
11. Муҳойам бала-чақа ка ҳами ҷанда истқомат кәда истодим.
12. Бӯвомо мурдаги вахтанда мо дувозда-сездахсола будим.